

ปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหาร¹

ร้อยตรีธีรวัฒน์ พัฒนชัยวงศ์²

จากการศึกษาเกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิและเสรีภาพของผู้ต้องขัง และหลักกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง ซึ่งทำให้ผู้ศึกษาได้ความรู้ความเข้าใจว่าสิทธิของผู้ต้องขังเป็นสิทธิพลเมืองที่มีการเรียกร้องและต่อสู้กันมาได้มาซึ่งจนได้มาซึ่งสิทธิดังกล่าว อันเนื่องมาจากปัญหาในเรื่องของความถูกต้องชอบธรรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ความทุกข์ทรมานที่ได้รับจากการถูกคุมขังจึงนำไปสู่การเรียกร้องสิทธิของผู้ต้องขังจนกระทั่งกลายเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Rights)³ สิทธิของผู้ต้องขังเป็นสิทธิมนุษยชนที่มีวิวัฒนาการมาตั้งแต่สมัยกรีกและโรมันอันเป็นสิทธิธรรมชาติ (Natural Right) อยู่บนแนวคิดที่ว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกันและพระเจ้าเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นมา” สิทธิดังกล่าวจึงไม่สามารถสละหรือยินยอมให้ใครละเมิดได้ เป็นคุณลักษณะประจำตัวของมนุษย์ในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์ และดำรงชีวิตได้อย่างมีศักดิ์ศรีให้สมกับคุณค่าความเป็นมนุษย์⁴ ผู้ต้องขังไม่ว่าเพศชายหรือหญิงจึงสมควรได้รับการรับรองและคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ถึงแม้ว่าผู้ต้องขังจะได้กระทำในสิ่งที่คู่ไร้ศักดิ์ศรี ไร้คุณค่าก็ตาม แต่ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็หาได้ถูกลดทอนลงตามกันไปไม่⁵ สิทธิของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารที่จะได้รับการดูแลในเรื่องที่เกี่ยวกับสุขอนามัยจึงเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่รัฐต้องให้ความคุ้มครองในสิทธิในชีวิตและร่างกาย รวมถึงสิทธิที่จะได้รับการบริการสาธารณสุขจากรัฐ เนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเรือนจำทหารของประเทศไทยได้ใช้บังคับมาเป็นเวลานาน ปรากฏข้อที่ให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังหญิงว่าให้มีการ

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่อง ปัญหาการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหาร โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สลิล สิริพิฑูร และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์ ดร.ฐาตุร ศิริยุทธ์วัฒนา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นันทรัตน์ เตชะมา

²นักศึกษาปริญญาโท หลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต (วิทยาเขตบางนา) คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ธานี วรภัทร์, กฎหมายว่าด้วยการบังคับโทษจำคุก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2558), หน้า 40-41.

⁴จรัญ โฆษณานันท์, รัฐธรรมนูญ 2540 : จาก “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” สู่ “ขัมมิกสิทธิมนุษยชน,” (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544), หน้า 65.

⁵จรัญ โฆษณานันท์, สิทธิมนุษยชนไร้พรหมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545), หน้า 28-29.

แยกคนต้องขังหญิงโดยให้แยกคุมขังไว้ต่างหากจากผู้ต้องขังชาย และถ้าเป็นนักโทษเมื่อใด ก็ให้ส่งตัวไปคุมขังไว้ยังเรือนจำพลเรือนตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 อันเนื่องมาจากในทางปฏิบัตินั้นอาจไม่ค่อยเกิดกรณีที่ต้องขังหญิงต้องอยู่ในเรือนจำทหารมากนัก เพราะถ้าศาลทหารมีคำพิพากษาคัดสินให้จำคุกก็จะมีสถานะเป็นนักโทษ ซึ่งให้ส่งตัวไปคุมขังไว้ยังเรือนจำฝ่ายพลเรือนก็ตาม แต่ก็เชื่อว่ากรณีผู้หญิงจะตกเป็นผู้ต้องขังในเรือนจำทหารจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้เลย

จากการศึกษาทำให้ทราบว่า การอนามัยของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตามข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 ยังไม่สอดคล้องกับแนวคิดการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง และแนวทางปฏิบัติสากลในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยกันหลายประการ ดังต่อไปนี้

ประเด็นปัญหาที่หนึ่ง ปัญหาผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์หรือให้นมบุตรในเรือนจำทหาร เนื่องจากข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 บัญญัติให้ความคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำทหารไว้ในข้อ 65 กำหนดให้แพทย์ต้องเข้าตรวจในเรือนจำทหาร ในส่วนที่เกี่ยวกับการอนามัยของผู้ต้องขัง และการสุขาภิบาลของเรือนจำทหารโดยทั่ว ๆ ไป ไม่น้อยกว่าเดือนละสองครั้ง และในกรณีที่แพทย์ที่เข้าตรวจผู้ต้องขังในเรือนจำทหารแล้วพบว่าผู้ต้องขังในเรือนจำทหารป่วย ต้องได้รับการรักษาพยาบาล แพทย์มีหน้าที่ต้องให้คำแนะนำการปฏิบัติกับผู้บังคับเรือนจำ และเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานเรือนจำที่ต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของแพทย์ อีกทั้งในกรณีที่ผู้ต้องขังในเรือนจำทหารมีความจำเป็นต้องเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาล แพทย์ก็มีหน้าที่แจ้งต่อผู้บังคับเรือนจำพร้อมรายงานชี้แจงให้ทราบด้วย ตามข้อ 72 ก็ตาม แต่ในข้อบังคับดังกล่าวไม่ได้มีการบัญญัติในกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตั้งครรภ์หรือต้องให้นมบุตรในระหว่างอยู่ในเรือนจำทหารไว้ อาจนำมาซึ่งปัญหาสุขอนามัย ปัญหาสุขภาพ หรือปัญหาทางด้านโภชนา และเป็นการที่ไม่สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขังซึ่งเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน (Basic Human Rights), ข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง ค.ศ.2010 (ข้อกำหนดกรุงเทพ) ข้อที่ 48 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 มาตรา 48 ที่กำหนดว่าสิทธิของผู้หญิงในระหว่างตั้งครรภ์ย่อมได้รับการคุ้มครองและได้รับความช่วยเหลือตามที่กฎหมายบัญญัติ

ประเด็นปัญหาที่สอง ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงที่ต้องคลอดบุตรในระหว่างที่อยู่ในเรือนจำทหาร เนื่องจากใน ข้อ 71 แห่งข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 กำหนดให้เรือนจำทหารต้องจัดให้มีสถานพยาบาลเพื่อเป็นที่รักษาพยาบาลผู้ต้องขัง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเมื่อผู้ต้องขังในเรือนจำทหารเจ็บป่วยขึ้นในเรือนจำทหารจะสามารถให้ความช่วยเหลือกับผู้ต้องขังได้ทันทั่วทั้งที่ โดยมีพื้นหลังมาจากการลงโทษบุคคลทางอาญานั้นมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งรักษาบำบัดผู้กระทำผิดและช่วยเหลือให้ผู้กระทำผิดสามารถ

กลับเข้าสู่สังคมได้ตามทฤษฎีการบำบัดฟื้นฟู⁶ อันเป็นการสอดคล้องกับการให้ความคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แต่อย่างไรก็ตามในข้อบังคับดังกล่าวไม่ได้มีการบัญญัติกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตั้งครรภ์และต้องคลอดบุตรในระหว่างที่อยู่ในเรือนจำทหาร จึงอาจทำให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์และบุตรที่อยู่ในเรือนจำทหารอาจเกิดอันตรายต่อชีวิตและร่างกายได้ ซึ่งขัดต่อแนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่จะได้รับการคุ้มครองโดยไม่คำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา หรือคุณสมบัติอื่น ๆ ของบุคคล⁷ สิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำ และไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) หรือข้อกำหนดแมนเดลา (Mandela Rules) ข้อ 28 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการแพทย์⁸ ที่เป็นมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ

ประเด็นปัญหาที่สาม ปัญหาผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตั้งครรภ์จากการถูกละเมิดทางเพศ เนื่องจาก ข้อ 72 กำหนดในเรื่องสิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำทหารในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้าถึงในการรักษาพยาบาลไว้โดยในหน้า ข้อ 24 และ 25 มาใช้บังคับโดยอนุโลม ซึ่งกำหนดว่าหากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขังในเรือนจำทหารคนใดป่วย ต้องรักษาพยาบาล หรือมีโรคติดต่อซึ่งจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงต่อผู้อื่น ให้แพทย์แนะนำการปฏิบัติต่อผู้บังคับเรือนจำ และหากแพทย์ตรวจพบว่าผู้ต้องขัง จำเป็นต้องส่งไปรักษานอกเรือนจำให้แพทย์แจ้งต่อผู้บังคับเรือนจำ พร้อมทำรายงานยื่นต่อผู้บัญชาการเรือนจำโดยตรง โดยในรายงานให้แพทย์ชี้แจงรายละเอียดอาการป่วยที่ตรวจพบ ความเห็นเรื่องโรค ชนิดของการป่วย และสถานพยาบาลนอกเรือนจำที่แพทย์เห็นสมควรให้จัดส่งตัวไปรักษาพยาบาลนั้นด้วย และในกรณีที่แพทย์ไม่สามารถมาตรวจได้ และเจ้าพนักงานเรือนจำสังเกตเห็นว่าผู้ต้องขังคนใดป่วยจะต้องรักษาพยาบาล หรือมีโรคติดต่อจะลุกลามเป็นภัยร้ายแรงต่อผู้อื่น ให้ผู้บังคับเรือนจำรีบส่งไปยังสถานพยาบาลใกล้ที่สุด แล้วรีบรายงานด่วนให้ผู้บัญชาการเรือนจำทราบ ซึ่งกรณีที่ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตั้งครรภ์จากการถูกละเมิดทางเพศ ไม่ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวไว้จึงมีปัญหาว่าการที่ไม่ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติในเรื่องดังกล่าวไว้จึงไม่สอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ในข้อ 35-36 ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการเจ็บระบียบของเรือนจำและการร้องทุกข์ และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีโทษการคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (ข้อกำหนดกรุงเทพ) ในข้อ 25 ที่ต้อง

⁶ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด และวรรณพร เตชะโกสยวณิช, วิเคราะห์หลักและทฤษฎีการลงโทษทางอาญา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2563), หน้า 65-68.

⁷บรรเจิด สิงคะเนติ, หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552), หน้า 87.

⁸United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners. Rule 28

บัญญัติให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์โดยเฉพาะจากการถูกล่วงละเมิดทางเพศในเรือนจำทหารได้รับคำแนะนำหรือคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสม พร้อมทั้งได้รับการสนับสนุนดูแลสุขภาพทางกายและจิตใจตามความจำเป็น รวมถึงได้รับความช่วยเหลือทางกฎหมาย

จากการค้นคว้าการอนามัยของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหาร พบว่ามีข้อเสนอแนะ คือ

1. ปัญหาผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์หรือให้นมบุตรในเรือนจำทหาร

เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิผู้ต้องขัง และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง ค.ศ.2010 หรือข้อกำหนดกรุงเทพ รวมถึงรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ควรเพิ่มความในข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 ข้อ 65 วรรคสาม ดังนี้ “กรณีที่เรือนจำมีผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์หรือให้นมบุตรนั้น แพทย์ พยาบาล หรือเจ้าพนักงานเรือนจำที่ผ่านการอบรมด้านการพยาบาลต้องให้คำแนะนำทางด้านสุขภาพและโภชนาการ อีกทั้งต้องจัดอาหารที่เพียงพอและในเวลาที่เหมาะสมให้แก่ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ทารก เด็กและมารดาที่ให้นมบุตร และต้องไม่ขัดขวางผู้ต้องขังหญิงในการให้นมบุตรและหาดูแล”

2. ปัญหาของผู้ต้องขังหญิงที่ต้องคลอดบุตรในระหว่างที่อยู่ในเรือนจำทหาร

เพื่อให้เกิดความชัดเจนสอดคล้องกับแนวคิดการคุ้มครองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สิทธิของผู้ต้องขังในเรือนจำ และข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners) เห็นว่าควรเพิ่มความในข้อ 71 แห่งข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 ในวรรคสองและวรรคสาม ดังนี้ ข้อ 71 วรรคสอง “กรณีที่ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ ให้เรือนจำจัดเตรียมให้ผู้ต้องขังหญิงที่ตั้งครรภ์ได้คลอดบุตรในโรงพยาบาลหรือสถานพยาบาลนอกเรือนจำ ณ ที่ตั้งที่เรือนจำนั้นตั้งอยู่ หากเด็กคลอดในเรือนจำ ห้ามมิให้บันทึกว่าเด็กเกิดในเรือนจำ โดยให้ระบุเฉพาะท้องที่ที่เรือนจำนั้นตั้งอยู่” และ ข้อ 71 วรรคสาม ดังนี้ “เมื่อผู้ต้องขังหญิงคลอดบุตรแล้ว ให้ผู้ต้องขังหญิงนั้นอยู่พักรักษาตัวต่อไปภายหลังการคลอดได้ไม่เกินเจ็ดวัน นับแต่วันคลอด ในกรณีที่จำเป็นต้องพักรักษาตัวนานกว่านี้ ให้เสนอความเห็นของแพทย์ผู้ทำการคลอดเพื่อขออนุญาตต่อผู้บัญชาการเรือนจำ”

3. ปัญหาผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิดทางเพศ

เพื่อให้สิทธิของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำทหารในกรณีที่ตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิดทางเพศสอดคล้องกับข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำสำหรับปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง และข้อกำหนดสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังหญิงและมาตรการที่มีใช้การคุมขังสำหรับผู้กระทำผิดหญิง (ข้อกำหนดกรุงเทพ) ควรเพิ่มความใน ข้อ 72 วรรคสอง แห่งข้อบังคับกระทรวงกลาโหมว่าด้วยเรือนจำ พ.ศ.2545 โดยเพิ่มว่า “ในกรณีที่

ผู้ต้องขังหญิงซึ่งถูกล่วงละเมิดทางเพศโดยเฉพาะผู้ที่ตั้งครรภ์จากการถูกล่วงละเมิด ต้องได้รับคำแนะนำหรือคำปรึกษาทางการแพทย์ที่เหมาะสม และต้องได้รับการสนับสนุนการดูแลสุขภาพทางกายและทางจิตตามความจำเป็น รวมทั้งการให้ความช่วยเหลือด้านกฎหมายด้วย ทั้งนี้ให้แพทย์ทำรายงานเรื่องดังกล่าวถึงผู้บัญชาการเรือนจำด้วย”

เอกสารอ้างอิง

จรัญ โฆษณานันท์. รัฐธรรมนูญ 2540 : จาก “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” สู่ “ ضمมิกสิทธิมนุษยชน.”

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2544).

_____. สิทธิมนุษยชนไร้พรมแดน : ปรัชญา กฎหมาย และความเป็นจริงทางสังคม. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นิติธรรม, 2545).

บรรเจิด สิงคะเนติ. หลักพื้นฐานเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 3.

(กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดือนตุลา, 2552).

ศรีสมบัติ โชคประจักษ์ชัด และวรรณพร เตชะโกสียวณิช. วิเคราะห์หลักและทฤษฎีการลงโทษทางอาญา.

(กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา, 2563).